

Measures to prevent terrorist acts using vehicles in world practice

Mukhammadsodik RAKHIMOV¹

Academy of the Minister of Internal Affairs of the Republic of Uzbekistan

ARTICLE INFO

Article history:

Received January 2022

Received in revised form

15 January 2023

Accepted 25 February 2023

Available online

15 March 2023

Keywords:

transport terrorism,
Europol,
strategy,
violent extremism,
RAND Corporation,
competition,
decorative barriers,
Centaurus.

ABSTRACT

The article examines in detail the legal and organizational measures taken to prevent transport terrorism in some foreign countries where terrorist acts using vehicles are relatively popular, such as the USA, Great Britain, Spain, Germany, France, and Sweden. Targeted measures that give positive results in prevention are analyzed.

2181-1415/© 2023 in Science LLC.

DOI: <https://doi.org/10.47689/2181-1415-vol4-iss2/S-pp353-359>

This is an open access article under the Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

Дунёда транспорт воситалари ёрдамида содир этилаётган террорчилик ҳаракатларининг олдини олиш юзасидан амалга оширилаётган тадбирлар

АННОТАЦИЯ

Калит сўзлар:

транспорт терроризми,
Европол,
стратегия,
зўрлик ишлатадиган
экстремизм,
"RAND" корпорацияси,
Contest,
декоратив тўсиқлар,
кентаврлар.

Мақолада АҚШ, Буюк Британия, Испания, Германия, Франция, Швеция каби айнан транспорт воситаларидан фойдаланиб, содир этилаётган терактлар нисбатан оммалашган айрим хориж мамлакатларида, транспорт терроризмининг олдини олишда қўрилаётган норматив-ҳуқуқий ва ташкилий йўналишдаги чора-тадбирлар синчковлик билан ўрганилган, ушбу таҳдиднинг олдини олишда ижобий натижа бераётган манзилли тадбирлар таҳлил қилинган.

¹ Independent Researcher, Post-graduate Education Faculty, Academy of the Minister of Internal Affairs of the Republic of Uzbekistan. E-mail: ruzz2016@mail.ru

Меры по предотвращению террористических действий с использованием транспортных средств в мировой практике

АННОТАЦИЯ

Ключевые слова:

транспортный терроризм, Европол, стратегия, насильственный экстремизм, корпорация «RAND», конкурс, декоративные барьеры, Кентавры.

В статье подробно изучены правовые и организационные меры, принимаемые для предотвращения транспортного терроризма в некоторых зарубежных странах, где относительно популярны террористические акты с использованием транспортных средств, таких как США, Великобритания, Испания, Германия, Франция, Швеция. Анализируются адресные мероприятия, дающие положительные результаты в профилактике.

XXI асрнинг 21 йили ортда қолган бўлса-да, бутун дунёда терроризмга қарши кураш масаласи долзарблигича қолмоқда. Сўнгги икки йилда содир этилган 13 000 дан ортиқ террорчилик ҳаракатлари оқибатида 20 000 нафардан ортиқ инсон вафот этган. Маълумки, терроризмнинг амалга оширилишида турли тактик усуллар мавжуд. Ҳозирда террорчилар томонидан террористик ҳаракат содир этилишида қўлланилаётган тактик усуллар жуда оддий бўлиши билан бирга фавқулодда мураккаб ҳисобланмоқда.

Жумладан, 2014 йилдан буён ҳозирга қадар террорчилик ҳаракатларини амалга оширишда транспорт воситаларидан фойдаланиш ҳолатлари жуда ҳам кўпайиб кетди. Бу усул камхаржлиги ва террорчилар учун қулайлиги билан турли террорчилик ташкилотлари эътиборига тушган.

Статистик маълумотларга кўра, 2015 йил бошидан 2017 йилнинг якунига қадар ҳарбий ҳаракатлар олиб борилаётган нотинч давлатлардан (Ироқ, Афғонистон, Покистон, Сомали, Сурия, Нигерия) ташқари дунёда жами 77 маротаба (1417 нафар инсон ҳалок бўлган, 3326 нафари яраланган) терактлар амалга оширилган бўлиб, ушбу терактлардан 25 та (32%) ҳолат айнан транспорт воситалари ёрдамида содир этилган. Мазкур 25 та ҳолатда жами 189 (14,1%) нафар инсон ҳалок бўлиб, 1131 (34%) нафари ярадор бўлган.

Бу усулдаги террорчилик ҳаракатларининг олдини олиш учун дунё ҳамжамияти ва кўплаб ривожланган давлатлар томонидан бир қатор ишлар амалга оширилмоқда.

Хусусан, хорижий тажрибани ўрганиш кўп давлатларда ушбу таҳдидга қарши туриш мақсадида ишлаб чиқилган норматив ҳужжатларнинг таҳлили билан белгиланади.

Таъкидлаш жоизки, Австрия, Бразилия, Арманистон, Греция, Миср, Эрон, Кипр, Куба, Қирғизистон, Ливия, Македония, Сурия, АҚШ, Польша, Швейцария, Швеция, Венгрия, Финляндия, Хорватия каби давлатларда терроризмга қарши кураш бўйича махсус алоҳида қонун ҳужжати қабул қилинмаган. Ушбу давлатларда терроризмга қарши кураш масалалари жинойт қонуни доирасида амалга оширилади [1].

Ҳозирги кунда айрим мамлакатларда замонавий босқичда транспорт воситалари ёрдамида содир этилаётган террорчилик ҳаракатларининг олдини олишга қаратилган қуйидаги чора-тадбирлар амал оширилмоқда. Хусусан:

АҚШ. Умуман олганда АҚШнинг терроризмга қарши стратегиясида, (2011) терроризмга қарши курашнинг мақсад ва вазифалари аниқ давлатлар ва минтақалар билан боғланган. АҚШнинг аксилтеррорчилик ҳаракатларининг асосий мақсади Ал-Қоида тармоғини, унинг бўлинмалари ва тарафдорларини йўқ қилишдан иборат.

2002 йилда АҚШ Конгресси томонидан “Террористик хавфларни суғурта қилиш тўғрисида”ги Қонун қабул қилинди. 2004 йилда эса “Разведка тизимини ислоҳ қилиш ва терроризмнинг олдини олиш тўғрисида”ги Қонун қабул қилинди ҳамда ушбу қонун АҚШда Терроризмга қарши миллий марказ ташкил этилиши учун туртки бўлди.

2015 йил июнь ойида 2002 йилда қабул қилинган “Ички хавфсизлик тўғрисида”ги Қонунга (An Act to establish the Department of Homeland Security, and for other purposes) 2899-сонли ўзгартириш (A Bill to amend the Homeland Security Act of 2002 to authorize the Office for Countering Violent Extremism) киритилди.

Ушбу тузатиш асосида “зўрлик ишлатиладиган экстремизм” (“violent extremism”), яъни мафкурага асосланган террорчилик фаолияти тушунчаси қатъий белгилаб берилди. Шунингдек, мазкур тузатиш асосида АҚШ Ички хавфсизлик департаментида (The United States Department of Homeland Security) зўрлик ишлатиладиган экстремизмга қарши кураш бўйича махсус бошқарма ташкил этилди [2].

Шунингдек, АҚШнинг айнан транспорт билан боғлиқ амалга оширилиши мумкин бўлган террористик ҳаракатларга қарши курашиши ўрганилганида қуйидагилар маълум бўлди. Жумладан, Нью-Йорк шаҳрида амалга оширилган ҳужумдан бир ҳафта ўтиб, штатнинг қонунчилик органи сенаторлари томонидан террорчиларга автомобилларни ижарага олишларини мураккаблаштиришга қаратилган “Транспорт воситалари орқали инсонлар ва объектларни уриб юборишнинг олдини олувчи” қонун лойиҳаси таклиф қилинди. Лойиҳага кўра, автомобилларни ижарага берувчи компания ходимлари, шубҳали ҳолатлар юзасидан ўз вақтида тезкорлик билан “қайноқ линиялар” орқали ахборот беришини таъминлаш ҳамда ходимларда, инсондаги қандай алоҳида белгилар террорчини оддий шахсдан ажратишда ёрдам бериши бўйича тегишли тушунчаларни шакллантириш режалаштирилган [3].

Сенатор Жефф Клейн бу лойиҳани янги ёндашув эканлигини таъкидлаб, илгари шундай чора-тадбирлар амалга оширилмаганидан афсусланган. Ж.Клейннинг фикрича, давлатга автомобилларни хусусий тартибда ижарага берувчи компаниялар учун шубҳали фаолият бўйича дарҳол тегишли идораларга маълум қилишнинг ягона тизимини яратиш зарур бўлади. Шу қаторда, автоном тарзда бошқарилувчи автомобиллардан фойдаланишни кенгайтириш ҳам ушбу турдаги терактларнинг камайишига ҳисса қўшиши мумкин дейилади [4].

Буюк Британия. Маълумки, терроризмга қарши курашиш йўналишида Буюк Британия ҳам катта тажрибага эга ҳисобланади. Хусусан, ушбу давлат терроризм билан боғлиқ жиноятларга қарши курашнинг криминалогик тизими унинг ҳуқуқий асослари фақат махсус қонунлар нормаларида ўрнатилиши билан

ажралиб туради. Мисол сифатида Буюк Британиянинг терроризмга қарши кураш соҳасидаги қонунчилигида “Contest” қисқартмаси билан маълум бўлган узоқ келажакка мўлжалланган “олдини олиш”, “жиной таъқиб этиш”, “ҳимоя” ва “тайёр бўлиш” каби терроризмга қарши тўртта йўналишни ўз ичига олувчи стратегия ишлаб чиқилган. Ушбу тўрт йўналиш, мақсадни ўз ичига олган терроризмга қарши самарали курашиш услуги бутун Европа Иттифоқи бўйлаб кенг қўлланилади [5].

Таъкидлаш керак, Буюк Британияда 2000 йилда “Терроризм тўғрисида”ги Қонун қабул қилинди. Ушбу Қонун илк маротаба терроризмнинг барча шакллари қамраб оладиган доимий қонунчилик базасини шакллантириш учун тамал тошини қўйди. 2005 йилда “Терроризмнинг олдини олиш тўғрисида”ги Қонун ва 2006 йилда ушбу қонун ўрнига “Терроризм тўғрисида”ги янги Қонун қабул қилинди. Мазкур Қонун терроризмнинг янги таърифини киритди ва терроризмга ундаш (яъни далолат қилиш), террорчилик ташкилотлари нашрларини оммага тарқатиш ва террорчилик ҳаракатларини тайёрлаш билан боғлиқ жиноятлар, шунингдек, террорчиларни тайёрлаш билан боғлиқ қўшимча жиноятлар учун жавобгарликни белгилаб берди. Қонунда террорчилик фаолиятини тарғиб қилиш кенгроқ маънода талқин қилинади. Жумладан, 1(2)б-моддасига кўра, шахс ўз нашрлари ва баёнотлари учун башарти у терроризмни оқлаш ёки адоват кўзғатиш мақсадини кўзламаган бўлса ҳам, лекин материалларни шу тарзда талқин қилиш мумкин бўлса, терроризмга ёрдам берганликда айбланиши мумкин. Ёки бўлмаса, 2(2)б- моддада террористик ҳаракатга тайёргарлик кўриш учун ишлатилган ва муҳим маълумотларни ўз ичига олган адабиётлар жиноий деб тан олинади.

Франция. Францияда терроризм учун жавобгарлик Жиноят кодекси билан бир қаторда махсус қонунларда, масалан, 1977 йилги “Терроризм учун жазо тайинлаш тўғрисидаги Европа Конвенциясини қўллаш тўғрисида”, 1986 йилги “Терроризм ҳамда давлат хавфсизлигига тажовузларга қарши кураш тўғрисида”ги қонунларда ҳам тартибга солинган. Франция Жиноят кодекси 4-китоби, 2-бўлими, 1-боби “Террористик ҳаракатлар” учун жавобгарликни белгилайди. Францияда террористик ҳаракатларга кўмаклашиш, терроризмни молиялаштириш учун алоҳида жавобгарлик белгиланганмаган. Ушбу ҳаракатлар учун жавобгарлик юқорида кўрсатилган қонунларда келтирилган. Шу билан бир қаторда, Франция Жиноят кодексининг 121б-моддасида юридик шахсларнинг террорчиларга, турли мақсадларда ҳар қандай ёрдам кўрсатганлиги учун жавобгарлик назарда тутилган.

Франциянинг Ницца шаҳрида 2016 йилда июль ойида содир этилган терактлардан бир йил ўтиб, 16,5 миллион еврога мўлжалланган терроризмга қарши курашиш лойиҳаси тасдиқланди. Ушбу лойиҳанинг асосий мақсадларидан бири бу туристларни транспорт воситаси ҳужумидан сақлаб қолиш ҳисобланади. 2017 йил июнда очилган Ниццадаги “Англия қирғоғи” ҳудуди 20 тоннагача зарбага дош бера олувчи, ости ерга 2 метр чуқурликда ўрнатилган кучайтирилган тумбалар ҳамда пўлат трослар билан ҳимояланди.

Германия. Германияда терроризм учун жавобгарлик тўғрисидаги асосий қоидаларни бирлаштирадиган махсус қонун қабул қилинмаган. Гарчанд, Германияда 1986 йил 19 декабрда “Терроризмга қарши кураш тўғрисида”ги алоҳида Қонун қабул қилинган бўлса-да, у моҳият-эътиборига кўра, Германия

Жиноят кодекси ва “Германиянинг суд тизими тўғрисида”ги Қонуни нормаларини терроризмга қарши кураш эҳтиёжларига мослаштиришга қаратилган эди.

Германия Жиноят қонунида терроризм учун жиноий жавобгарликни назарда тутувчи асосий нормалар Жиноят кодекси Махсус қисмининг жамоат тартибига қарши жиноятларга оид VII қисмида жойлашган. Эътибор берадиган бўлсак, ГФР Жиноят кодексида “терроризм” тушунчаси белгиланмаган. Уни ишлаб чиқиш жиноят ҳуқуқи доктринаси ва суд амалиётининг вазифасидир. Шу боис ҳам, ГФР ЖК 129а-моддасида Германия парламенти фақат терроризмнинг турли хил кўринишлари бўлган жиноий ҳаракатлар рўйхатини келтиради [6].

Хусусан, ГФР ЖК 129-моддасининг 1-банди оғир қотиллик (211-модда); қотиллик (212-модда); геноцид ёхуд инсониятга қарши жиноятлар; ҳарбий жиноятлар; 239а ёки 239б-моддаларда назарда тутилган ҳолларда шахсий эркинликка қарши жиноятлар; 305а-моддада назарда тутилган жиноятларни содир этиш мақсадида гуруҳ, тўда ёки уюшма тузганлик ёки уларга аъзолик учун жавобгарликни белгилайди. Мазкур қилмишлар учун шахс бир йилдан 10 йилгача қамоқ билан жазоланади. Германия Жиноят кодексининг 129а-моддаси террорчилик ташкилотлари фаолияти билан боғлиқ бўлган кенг кўламли жиноий ҳаракатлар учун жиноий жазоларни назарда тутган. Шу билан бирга, ушбу норма бўйича жиноий жавобгарлик нафақат террорчилик жамиятини тузиш ва унда иштирок этиш, балки ушбу ташкилот фаолиятини ҳар қандай шаклда фаолият кўрсатишини таъминлаш, шунингдек, одамларни улар фаолиятига жалб қилиш учун ҳам вужудга келади. ГФР ЖК 129а-моддасининг афзаллиги шундаки, у террорчилик ташкилоти фаолиятининг барча фаолият йўналишларини аниқ белгилаб беради, бу эса ушбу жиноят таркибини бошқа турдош жиноятлардан фарқлаш имконини беради [7].

Германиялик мутахассисларнинг фикрича, транспорт воситаларидан фойдаланган ҳолда содир этилаётган террорчилик ҳаракатларининг олдини олишда автомобилга ўрнатилган, хавф туғилганда мажбурий тўхташни амалга оширувчи технологик тизим яхши натижа беради. Маълум бўлишича, Европа Иттифоқининг 2012 йилги 347-сонли транспорт бошқариш қоидаларига кўра, фавқулодда тўхташ замонавий тизимини (AEBS) синовдан ўтказиш ва техник талаблари кўрсатилган. Мазкур тизим тўқнашув бўлишидан олдин автомобиль ҳайдовчисига огоҳлантирувчи сигнал беради кейин эса автоматик тарзда мажбурий тўхташ амалга оширилади [8].

Испанияда. Испаниянинг 1995 йилдаги Жиноят кодексида ушбу жиноятларга (қурол, ўқ-дориларни ёки портловчи моддаларни олиш, сотиш ва сақлаш, терроризмга) оид алоҳида V боб мавжуд. Хусусан, Испания Жиноят кодексининг 517-моддасида шундай дейилган: “Конституциявий тузумни ағдариш ёки жамоат тинчлигини жиддий равишда бузиш мақсадида қуролланган тўдалар, гуруҳлар ёки уюшмалар аъзоси бўлиб, уларга ёлланиб ёки улар билан ҳамкорлик қилиб, портлатиш, ўт қўйиш билан шуғулланса ҳамда уларнинг ҳаракатларида шахснинг ҳаётига ёки соғлиғига қасд қилиш билан боғлиқ бошқа жиноят таркиби бўлмаса, 15 йилдан 20 йилгача озодликдан маҳрум қилиш билан жазоланади”.

2004 йилнинг 11 март куни Мадрид поездларининг портлаши мамлакат тарихидаги энг йирик портлаш бўлиб, ҳолат натижасида жами 191 нафар шахс ҳалок бўлган ва 2000 нафар шахслар жароҳат олган эди. Ушбу ҳолатдан транспорт

инфратузилмасидаги ҳуқуқ-тартибот идора ходимлари сони кўпайтирилди ҳамда вокзалларда шубҳали фуқароларнинг ҳужжатларини текшириш амалиёти йўлга қўйилди.

Швеция. Ушбу турдаги терактларга қарши курашишда Швеция ҳукумати томонидан, “географикация”га асосланган, шаҳарларнинг аҳоли кўп қисмларини виртуал чегараларни яратувчи технологияни қўллаш имконияти ўрганилмоқда. Мазкур тизим аҳолини транспорт ҳужумларидан сақлаш учун, рухсат этилмаган ҳудудларга рўйхатдан ўтмаган юк автомобилларини суқилиб киришига ва машиналарни меъёридан ортиқ тез юришларига тўсқинлик қилади. Бундан ташқари, швециялик амалдорларни айримлари автоном, яъни ҳайдовчисиз бошқарилувчи автомобилларни амалга киритиш ҳам юқоридаги ҳолатларнинг олдини олади деб ҳисоблайдилар. Сабаби автоном автомобилларни аҳоли устига бостириб ҳайдаб боришларига халақит бериш мумкин дея ҳисобланмоқда [3].

Хулоса тариқасида айтиш мумкин, бугунги кунда транспорт воситалари ёрдамида амалга оширилаётган ҳужумларнинг янада хавфли тус олаётганлиги, ушбу ҳолатларнинг олдини олиш ва қарши курашишда норматив ҳуқуқий ҳамда ташкилий жиҳатдан барча чора-тадбирларни кечиктирилмасдан кўрилиши зарурлигини англатмоқда.

Шунингдек, ушбу турдаги террорчилик таҳдидларининг олдини олишда дунё мамлакатлари томонидан қуйидаги йўналишларда чора-тадбирлар ишлаб чиқилмоқда. Хусусан:

1. Айрим ҳуқуқий нормаларни таҳдид ўзгаришига қараб такомиллаштириш.
2. Террорчилик ҳаракатларининг амалга оширилишига жисмоний усулда қаршилик кўрсатувчи чора-тадбирлар *(аҳоли гавжум бўлиши мумкин бўлган ҳудудларга турли декоратив тўсиқлар ўрнатиш ва бошқ.)*.
3. Ушбу ҳолатларнинг олдини олишда техника-технологияларнинг самарали имкониятларидан фойдаланиш *(фавқулодда тўхташ замонавий тизимини (AEBS) ҳамда айрим тоифадаги автомашиналарни кузатиш мақсадида GPS тизимлари жорий қилинишини кенгайтириш)*.
4. Ҳуқуқ-тартибот идоралари ходимларининг нарядлари хизматларидан фойдаланишни такомиллаштириш.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Кофанов А.В. Нормативно-правовое обеспечение противодействия терроризму в странах мира: некоторые теоретические и практические аспекты // Криминологический журнал ОГУЭП. – 2008. – №1(3). – С. 34.
2. Мельшина К.Ю. Международно-правовые средства борьбы с экстремизмом: Дисс. ... канд. юрид. наук. – М.: РУДН, 2018. – С.161.
3. Брайан Майкл Дженкинс: Navigating the Latest Terrorism Trend // <https://www.rand.org/blog/2017/12/navigating-the-latest-terrorism-trend.html>/19.12.2017.
4. Brian M.J. Vehicular Terrorism: Weighing the Benefits, and Worth, of Prevention. // Веб-сайт – RAND corporation <https://www.rand.org/blog/2017/09/vehicular-terrorism-weighing-the-benefits-and-worth.html>. 03.09.2017
5. EU Action Plan on combating terrorism / EU Counter-Terrorism Coordinator. – Brussels, 2011. – January. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://register.consilium.europa.eu/pdf/en/10/st15/st15893-re01.en10.pdf>.

6. Серебренникова А.В. Уголовное право Германии. – М.: Юрайт, 2017.

7. Минязева Т.Ф., Серебренникова А.В. Уголовная ответственность за террористическую деятельность в России и Германии // Евразийская адвокатура. – 2017. – 2(27). – С. 62–68.

8. Lawrence K. Can technology stop terrorist vehicle ramming attacks? // веб-сайт – <https://readwrite.com/2017/09/01/can-technology-stop-terrorist-vehicle-ramming-attacks-tl1/.09.01.2017>